

Az ellenállás erezete

Milyen szép ez a cím! Megtévedtem, és többes számban hajtogattam magamban: „az olvasók országa” – ami utópia, egy régimódi, andragogikus eszme a kicsiny, ám összetartó, kíváncsi és nyitott „kultúrnemzetről”, az „irodalmi országról”, egy békés, toleráns hazáról, a demokratikus, liberális Magyarországról, ahol mindenki úgy gondolkodik, ahogy akar (egyenest bátorítják erre!), a polgárokat összekötik az apró-cseprő és a nagy közös ügyeik, civil közösségeket alkotnak, mert vannak közös problémáik (közösen alakítható lokális és egyetemes politikájuk, világszínvonalú intézményeik), közös könyveik (például Alkotmányuk, amit tisztelnek, finoman formálódó irodalmi kánonjuk, Európa-szerte elismert művészeik, akikre büszkék, államférfijaik, akikben bíznak), filozofálnak, diskurálnak, tanulnak egymástól, még vitatkozni is tudnak, és szabad ábrándozni... Egyes számban, „az olvasó országaként” ez az utópia realizálódott, és fokról fokra végigkövethető ebben a vaskos, súlyos könyvben a folyamat, ahogyan összegyűrődött, beszakadozott, elpiszkolódott, ámde, ha akarjuk, el nem vezett; Esterházy Péter ebben az országban élt és halt – gondoljunk csak arra, hogy halála előtt egy hónappal még megnyitotta a könyvhetet! –, és vagyunk még sokan, akik osztozunk vele és egymással ezen a helyen: rendületlenül olvasunk, mindennapi kenyerünk a könyv és Kurtág, folyton idézünk, imádjuk

az idézetvilágot a képi, zenei idézetekkel együtt, vagyis a hagyományt, amit böngészve, kijegyzetelve, újragondolva és újrarakosgatva teremtünk, és amelynek irodalmi részében Esterházy Péter kiemelt helyet foglal el, mert nagyon nagyra becsüljük a munkát, amit elvégzett, és érezzük, hogy az energia, amit az anyanyelvünkbe belefecskendezett, a halála után is megvan, itt van, szinte tapintható, azonnal megmozgatja azt, aki belenéz a könyveibe, és ha nyelvében él a nemzet, akkor Esterházy Péter mindennap (alkonyatkor) sétál Magyarországon.

Állítólag a Keresőfák cím is játékban volt, de nekem jobban tetszik ez a mostani, mert szerintem Esterházy nem keresett, hanem *talált*. Ez a 700 oldal is bizonyosság arra, hogy mennyi mindent talált az irodalomban, művészetben, filozófiában, egyáltalán a kultúrában, amit beépített a gondolkodásába, abszorbeált az érzületébe és belefoglalt szövegeibe. Ő nem kereső, hanem találó figura volt, lazán feltalálta magát *Európa mint a kultúra* világában is, miközben megművelte és továbbvitte a magyar hagyományt. Olvasás és írás ugyanannak a két oldala nála: egyszerre volt befogadó és alkotó, nyelvgyötrő és nyelvteremtő. Aki szereti az anyanyelvét, jól teszi, ha elvégzi vagy megismétli az Esterházy-kurzust; felfrissülést hoz az ő nyelvművelése, és talán föl is szabadít. Nyelvének egyébként óriási hatása volt a magyar irodalomra, egyáltalán a magyar kultúrá-

ra – Esterházy gondolkodni tanított, amikor a nyelvre koncentrált, a nyelvet materializálta.

Szállóigévé vált jó néhány mondása, például, hogy alanyban-állítmányban, nem pedig népben-nemzetben kéne gondolkodni, melynek eredetije az *íróra* vonatkozik: „S megnyugtatóbb, ha bizony az író nem népben-nemzetben gondolkodik, hanem alanyban-állítmányban” (*Kis Magyar Pornográfia*). Megkezdhetetlen tézis valóban, hiszen a posztmodern az a kor, amikor a nyelv mint médium és mint különleges matéria jelenléte tudatosodott a Homo sapiensben – nem mintha korábban nem tudtuk volna, de elkezdtünk koncentrálni erre az anyagra és fenoménre (ahogy a festők és a zeneszerzők is a saját médiumukra), több aspektusból vizsgálni, (de)konstruálni és levonni az ebből adódó filozófiai következtetéseket. Az ezredfordulóra beért nyelvszemlélet fölér egy Marx és Freud utáni újabb kopernikuszi fordulattal, és az a felismerés is vele jár, hogy a nyelvünk alkot minket. Tehát a forgatott nyelvünktől, a gondolkodásunktól függ a népünk, nemzetünk, mi alkotjuk, s nem egy adott, eredendő valóság az. A szavainkkal én, te, ő, mi, ti, ők nap mint nap csináljuk a nemzetünket, a diktatúráinkat – kell ennél demokratikusabb felfogás?

Esterházy 45 évig írt-olvasott, és ezáltal 45 évig a nemzetével foglalkozott, nyakig benne volt, törődött vele, velünk, a nemzeti kultúra építésén fáradozott, itt dekonstruált, ott kreált, kikezdte, kifigurázta, kiröhögte a nép és nemzet hazugságait, és hozzátett a nemzethez komplex műveket, ez a munka volt az élete, és nem tartotta nagyobb-

ra magát egy hatalmas katedrális egyik építőmesterénél a sok-sok közül. (Emlékeztetnék rá, hogy egy katedrálison mindenféle groteszk szörnyek is vannak.) Nyugodtan elmondható, hogy a grófi sarj munkás életet élt, mindennap dolgozott, kínna, örömmel, szenvedélyesen és fáradtan. Úgy írt, hogy olvasott, és úgy olvasott, hogy írt. Szöszmötölésnek, babrálásnak is nevezte azt, amit Parti Nagy molyolásnak, s amit *research*nek divat ma mondani. Nagy ennek a „szöszözésnek” a múltja, „homo grammaticus” volt már Rotterdami Erasmus is. Selyem Zsuzsa fedezte fel ezt az összefüggést kitűnő Esterházy-könyvében¹: a „homo grammaticus” (Erasmus önmegnevezése) a totalizáló beszédmód ellen lép fel, de nem a „patetikus ellen-beszédek” mondja-mondogassa, hanem relativizáló „sokszólamú humorisztikus beszéddel” lép fel. Föl is rótták neki, hogy nem átalott Krisztus egyházáról is úgy beszélni, hogy nevetésre készítse az embereket.

Friss humor forrása EP, a monogram, amelyet minden magyar ismer; a jelenkorban tényleg nélkülözhetetlen irónia nála lépten-nyomon humorral telítődik, melynek szkepszise radikálisabb, mint az iróniáé, és fölszabadító potenciált hordoz. Hogy a kettő hogyan keresztezi egymást, azt szintén Selyem Zsuzsa fogalmazta meg Schein Gábor nyomán – aki pedig Jean Paul nyomán fogalmaz – nagyon okosan: „Az irónia mozgása – mint végtelen örvény – a végesen folyamatosan a végtelent kéri számon, a humor mozgása pedig a végtelen-

¹ Selyem Zsuzsa: *Szembe szét. Humor és szentség Esterházy Péter prózájában*. Koinónia, Kolozsvár, 2004.

nen a végest.” A „nyomdokok” szinte végtelen kanyargásúak, az idézetek egymás sarkába hágnak, és természetesen nem állunk meg az országhatároknál. „Világhumort” (Lukács György) kóstolhatunk Esterházynál, és ez is összefügg a nyelviség tapasztalatával, vagyis a „nyelvi epifániákkal”. Selyem Zsuzsa hozza elő azt a Foucault-mondást is, mely tökéletesen passzol az Esterházy-dilemmákra: „Attól tartok, sohasem szabadulunk meg Istentől, mert még hiszünk a nyelvtanban.” A híres alany-átlítmányos *bonmot* igazán messzire vezet tehát, az Ūristenig², a „homo grammaticus” sokféle játékot űzhet a gondolkodással és az érzületeinkkel – ez az, amit nem akarunk nélkülözni a vérkomoly, egyre agresszívebb etnonacionalistákkal szemben, akik a konzervativizmus leple alatt egy autoriter és totalizáló, centralizált, gyűlölködő szellemi kisvilág felügyeletet gyakorló tisztségviselői.

Az olvasó országából Orbán országa lett az évek során, melyek iszkolását e könyvet lapozgatva végig lehet követni 2003-tól 2016-ig és tovább, mivel Esterházy számos olyan jelet és szimptómát regisztrál, amelyek az idén eresztették ki mérgező tartalmaikat. Ő ugyan nem

² Muszáj itt idézni a kötet egyik legjobb szövegéből, a Domonkos István *Kormányeltörésben* című poémájának „nótájára” írt *Lenni eltérésben* című rövidprózából az első bekezdést legalább: „Lenni én magyar író lenni alany átlítmány bővítmények nép nemzet. Tartozom hazámnak magamnak tanulni örökkön örökké nyelvet szépségest. Szép szeretem. Ismerni minden hajlását kelleni páráll. Fogom pofám be tanulok nyelvnek árja alul űr. Tudomásul veszem ez dolgom. Édes Hazám vaze. Erre vagyok tartva patrióta.” (220.) Ez a frenetikus szöveg szép példája a határokon átvélő intertextuális és interkulturális és interhumorális kapcsolatoknak is.

politikus alkat és nem politizáló író, sokkal jobban vonzza a világ művészi oldala, ellenben tájékozott és a demokrácia iránt elkötelezett értelmiségi, aki már csak a perifériás látásával is regisztrálja, hogy Magyarországon civilizatorikus regresszió zajlik nagy garral, és az „elnökök, vezérek” erővel vissza akarják fordítani a világ kerekét, azaz vissza akarják csinálni a demokratizálódási és emancipatorikus folyamatokat. A haladás számukra a hátrálás, a gondolkodás redukciója és szimplifikálása, sőt a barbarizálódás, mely régi piszkos vizekre kívánczik. Ehhez a komplikációktól mentes, vandál nyelvezetet is sikerült bevezetni a magyar „brutalizált kultúrába” (709). Tekintettel az egyre szövevényesebb világra, a gondolkodás erőltetett primitivizálása ismét leállítja Magyarország modernizálódását, és az ország mentális elmaradottsága egyre kirívóbb; nyugaton az „urbanizálódás” a durvulás szinonimája lett. Ebben a helyzetben EP bonyolult, trükkösen tükrözős, (ön) reflexív szépprózai nyelve és humoros, nemritkán csípős, jól odaszózó publicisztikája az az *ellenállási tartalék*, amiből bármikor bármennyit meríthetünk, ha ellen akarunk állni a nemzeti kultúrát elszegényítő, már-már letaroló népbútításnak és elcsökevényesítésnek, ami az orrunk előtt zajlik. Békeességpátosz nélkül. „Az árkokat nem betemetni kell, ellenkezőleg, ápolni, ne poshadjon benne a víz, de ne is omoljon be a fala, karban kell tartani, vagyis *ismerni* kell az elválasztó árkaikat” (199). A szüntelen tanulás, agyjárata, distinkciós munka meg a humor az *ellenállás forrása*: „Addig jár az ész a szövegre, amíg össze nem áll”

(8), „kinevetni, szétnevetni, ellenállni, nem elfogadni természetesnek, ami nem az” (300), „szembe szét”, ahogy Selyem Zsuzsa könyvének címe súgja Kolozsvárról Weöres Sándor nyomán.

Esterháznak volt értelmiségi öntudata, hogyne lett volna, hisz könyvek–füzetek fesztávban létezett, és ezek nem üres jelölők, tartalmuk nyomtatott oldalak ezreiben és tízezreiben mérhető. Gondolatai is teremtek bőven éppen hogy népről és nemzetről, hiszen patrióta volt, hazájaként szerette és nem szerette Magyarországot (a bernhardi utálkozás-magaslatokat meg sem közelítvén), így hát közíróként is létezett, és ebbéli közvetlenségével élvezetessé tette a magyar publicisztikát. Az *Élet és Irodalom*mal sokat köszönhetnek egymásnak. Kolléganőm, Rudaš Jutka, aki figyelemre méltó könyvet írt Esterházyról³, Mariborból követte végig azt a hosszú folyamatot, ami most *Az olvasó országába* lett rétegelten belesűrítve, és mint mondja, az elmúlt évtizedekben Szlovéniában hétről hétre, cseppről cseppre élvezte az Esterházy-publicisztikát.

A mi élvezetünk itthon keserűbb. EP közéleti cikkei, szösszenetei, reflexiói és tréfái az autoriter Orbán-rezsimmel, az illiberális *ügynevezett* demokráciával („az az igazság, hogy már nincs is Magyarországon demokrácia” [626, 2014-ből]), illetve a NER harapós kultúrigazgatásával szembeni *ellenállás pontjai* voltak. Ezek a gyorsan reagáló írások játéktérré próbálták változtatni a Kulturkampf acsarkodó terét, ahol

azóta még sokkal több az olyan „álkultúrális, álkonzervatív őrjönés, komolytalan, megvitatásra alkalmatlan, szakmailag üres, politikailag kínos izé” (320), amire a Dörner színházigazgatói pályázata esetében figyelt fel EP, mely eset mára paradigmatickussá vált.

„Művészeket nem lehet kinevezni, csak klientúrát” – e mondása is szálóigévé válhatna. Meg is toldhatjuk: dilettáns tudósokat, direktíváknak engedelmessé kutatókat bezzeg ki lehet nevezni, és olyan jól fizető pozícióval lehet megajándékozni őket, hogy minél többet árthassanak „az olvasó országának”. „Mameluknak lenni, talpnyalónak, udvari költőnek lenni, meghunyászkodónak, gyávának lenni: ez rosszat tesz az országnak, annak közösségeinek és azok tagjainak, boldognak, boldogtalanoknak. Ha akarom, hazafiatlanság. És végtelenül unalmas is”, írta EP valamikor 2000-ben, *A szabadság nehéz mámorában* (323), mely kötet ennek a mostaninak az előzménye, és ugyanilyen tanulságos, ámbár a jelen kötet előzményeit keresve korábbra is visszamehetünk, Esterházyt kezdettől fogva érdekelte az irodalmi közbeszéd, és mindig, *abban* meg *ebben* a diktatúrában is független író-értelmiségi volt, aki azonban éppen a konszenzust, a szót értés lehetőségeit, a közös(ségi) tudást kereste és meg is találta, szeretettel övezték az olvasói, csak ebben az órában, haló poraiban akarnák őt kirekeszteni a magyar irodalmi kánonból a hatalom körül tülekedők, ha ez lehetséges lenne. Miféle veszélyt szimatolnak benne, akinek már nincs a kezében kard? Vagy nem akarnak az Esterházy-tükörbe nézni? Ő nem volt radikális, nagyon is toleráns volt egy

³ Rudaš Jutka: *A szellem finom játéka. A kortárs magyar irodalom interkulturális aspektusai*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2006.

bizonyos határig, azonban a rasszizmust, az antiszemitizmust, „a nyilasok nyelvét” (10) és az etnopolitikát, a történelmi hazugságot és az ostoba, üres magyarkodást, azt nem tűrte. Olyankor a játékos, frivol, szellemes beszédmódot megtartva, de az ironiát, a humort kiélezve kimondta a *ne-met* és az *igent* (669).

Igazi demokrata volt, a *liberté*, *egalité*, *fraternité* híve, aki szembenézett ősei hübriszével is, következképp muszáj volt szólnia, ki szólnia a könyvei és füzetek között, noha az olvasmányai sem olyanok voltak, hogy elefántcsonttoronyban tartották volna. Egyáltalán nem a Parnasszus lakója volt, ellenben egy volt a hazájával, épp ebből adódott a sok különbség, vállalt nézeteltérés, odaszólás; ezek a gazdag életmű lefordíthatatlan ráncai, amelyeket csak mi, magyarok értünk. Nyitott társadalomra vágyó nyitott elme volt, a szövegeibe is beengedte a vendégeket, intertextualitása: világnézet, pluralizmus, dialogikuság. A magyar nyelv és kultúra nagy befogadóképessége jelenik meg vele, szemben azzal a zártsággal, köldök-nézéssel, akár a legrosszabb hagyományok felé fordulással, amit ma várnak el a mamelukok. Vendégszöveg-technikájával csupán felfokozta azt, ami minden szöveg jellemzője: hogy szövedék. Közép-Kelet-Európa összes, minálunk nem múló torzsága megadatott neki (nekünk) az életében, és még a halálában is. Szolidaritása a magyarokkal és a közép-európaiakkal egészen nyilvánvaló. Az intertextualitás pillanatokon belül átmegy interszocialitásba.

Megtáncoltatta és lebontotta a diktatúra által meghatározott köznyelvet, a szimbolikus struktúrá-

kat, s ezt azért tette, hogy lásson, majd a magyarkodással elégtelenített köznyelvet is azért kritizálta és dekonstruálta, mert a magyar társadalomban magyar prózaíróként való jelenlét megkövetelte tőle a valóságglasztást. A szakmai etikája vált prózaesztétikává, és fordítva, az írás erkölcsi követelményeket támasztott az íróval szemben. Így fogalmazhatnánk másképpen azt a Németh Lászlótól lopott idézetet, amit ő is gyakran idézett: „a hazaszeretet minőség kérdése”.

A kulcs változatlanul a munka. „A munka föltétele a munka eredménye”, mondja az író, aki Arannyal kel, és Kertésszel fekszik; vele hal. Hagyományfelfogása rokon a Kertészével, akinek a világirodalomban és világfilozófiában utazó *Gályanaplója* egyik fontos olvasmánya – nem is mondanám, hogy volt, hiszen a dialógus nem szűnt meg kettejük halálával. A hagyományomat én magam alkotom, úgy, ahogy akarom – ebbe az államnak végképp nincs beleszólása –, miközben az formál engem. Az állam ma minden bőrt le akar húzni Kertészről, aki pedig liberális volt. A liberalizmus mit jelent?⁴ Felhívnám a figyelmet a *Webster's Dictionary* szócikkére, Forgács Zsuzsa fordításában: „szabad szívű és nagyvonalú, széles látókörű, felvilágosult elme, mentes a beszűkültségtől, szabad a tekintély és hit kiszolgáltatásának bigottizmusától és a rabszolgaságtól; bármely személy, aki a gondolat, beszéd vagy cseleke-

⁴ Németh G. Béla 1992-ben így írt Esterházyról: „a minden tekintetben szabad, ám kölcsönösen belátó egyének összességének országa, társadalma látszik hozzá legközelebb állni, amelyben ki-ki a szívének s értelmének legkedvesebb hagyományt mondhatja, választhatja magáénak”.

det szabadságát támogatja, hirdeti”. A liberális a *Genius Kis Lexikona* (Budapest, 1933) szerint is szabadelvű, a jogegyenlőségért és a politikai jogok biztosításáért küzdő, felekezeti türelmet és teljes lelkiismereti szabadságot hirdető személy. Hüledzhetünk, hogy lehet ezt a szép fogalmat besározni, és talán ez a rossz sáfárkodás a nyelvvel az újabb magyar politika egyik kiáltó bűne.

Esterházy a maga módján, vagyis a nyelvi sugallatokra hallgatva, írói tehetségének fegyverével fellázadt a világ provinciális le- és beszűkítése ellen; ezért támadják ma a gögös, vacak kultúrpolitikusok (2008 óta egyébként, akkor kezdődött el „a duma a posztmodern ártalmasságáról [47]). „A nyelv hatalom, konfliktus és küzdelem – legalább annyira fegyver, mint amennyire médium, legalább annyira méreg, mint amennyire orvosság, legalább annyira börtönrács, mint amennyire a szabadulás”, írta Terry Eagleton⁵, és ezek a nyelvi frontvonalak végigcikáznak, mint a villámvonalak, EP újabb publicisztikájának gyűjteményén.

A kötet az utóbbi tizenhárom év (2003–2016) publicisztikai természetét tartalmazza, a glosszától az esszéig és az előadásig. A szerkesztő, Tóth-Czifra Júlia nem kronológiai sorrendben közölte, hanem öt ciklusba osztotta be, és ezeken belül sorolta időrendbe az inkább rövidebb, mint hosszabb írásokat: 1. könyvekről, szerzőkről szóló szabálytalan, „esterházys” kritikák, recenziók (az *1 könyv-* és az *Ujjgyak*-sorozat az *ÉS*-ből), 2. vegyes írások, jegyzetek, *E-színese*k, 3. futball témájú szövegcsék, de ezek is mindenféléről

szólnak („öszöd, nem öszöd, nem kapsz mást” [150]), 4. a politika körül forgó szövegek, visszavágások, kommentárok, *tenkeskapitányok*, *ujjgyakok*, melyek tétje, hogy a politika ne eleve rossz legyen (203) („A tárgy: az életünk” [202]), 4. alkalmi írások (nekrológok, gyászbeszédok, ünneplők, köszöntők, laudációk stb.) és a kimaradt *Négy nap egy hasnyálmirigynaplóból*, 5. beszédok, irodalmi előadások, könyvhétmegnyitók. A műfaji megjelölések részéről provizórikusak, de pontatlan körvonalalaik összefutnak a magyar valóság ugarán, Farkas Zsoltot idézem: „a valóság az a műfaj, amelyben a különböző műfajok összeérnek, ahol az ismeretelméleti, az etikai, a politikai, az esztétikai, a nyelvi, a filozófiai, a történeti (fikciós) stb. problematika lényegileg összefügg”.

Az olvasók országához minden hiányzik ma: a tárt nyilvánosság és az erőteljes, kommunikatív, sokágú, kritikus szellemi élet, mely külföldi hatásokat is beenged⁶, nem reked meg a hírhedt bojtári „fürdőkádiban”; a barátságos légkör, a munkaföltételek, a dialógus, a fókuszált, ugyanakkor szélesebb látókörű figyelem, és a helyek, ahol ez írásos nyomokat hagyhat; a műgond és az ahhoz szükséges infrastruktúra; a megfizethető, az olvasókat felcsigázó újságok és folyóiratok, amelyek rendszeren honorálják szerzőiket, fordítóikat és szerkesztőiket; a kreativitásra ösztönző egyetemek és az autonóm kutatóintézetek stb. Legfőbbképpen „a

⁵ Fogarasi György fordítása.

⁶ Idézzük az idézetet: „hajlamosak vagyunk a zártságra, arra, amit Csordás Gábor úgy fogalmazott nemrég, hogy kultúránk a saját kontextusában értelmezze a világ dolgait, ahelyett hogy a saját dolgait értelmezné a világ kontextusában.” (523.)

haza mint szöveg” (8) komolyan vétele, az őszinte érdeklődés, a másság iránti nyitottság és a szellemi izgalmó láza, ami összekötne bennünket. Annál elkésőbb látni, hogy még ez a kevéske is, ami a kormányzati szolgálaton kívüli, *független* értelmiséginek megmaradt, ki van téve a hivatásos „magyarcsőszök” (281) támadásainak. „Az Esterházy-szöveg pontosan beméri, kijelöli saját terét”, írta Wernitzer Julianna⁷; ez a tér mindazonáltal szellemi otthon mindazoknak, akik „átvették” a posztmodernitás leckéit, és hedonista mód élvezik, Rudaš Jutkával szólván, „a

⁷ Wernitzer Julianna: *Idézetvilág avagy Esterházy Péter, a Don Quijote szerzője*. Pécs–Bp., 1994. Jelenkor–Szépirodalmi. (Lásd a DIA-n is.)

szellem finom játékát”. (Nők írták a legjobbakat Esterházyról, hiszen ő nem volt macsó egy csöppet sem.)

„Olvasok, írok, olvasok” (50) – íme EP élete három szóban, s ez csak egy szóval rövidebb Tolsztojánál: „Elborzadtam, szenvedtem, imádkoztam és elbuktam”, de a szavak rétegein keresztül nézve láthatjuk, hogy Esterházy irodalmában is jelen van az egzisztenciális és metafizikai domborzat, következésképp az a politikai kaland is, mely a puha diktatúrából ellenséggyártó autokráciába, egy pártrendszerből autoriter kormányzati párturalomba vezetett. „Meleg van, nyár, hó és halál” (360).

Esterházy Péter: Az olvasó országa. Budapest, 2018, Magvető. 768 oldal, 5999 forint.

Almási Miklós

Derűs csevegések

Ötlettár, mondanám tárcablog, vagy fordítva, szóval ami bevillan, és érdemes kicsiben leírni. (Először gyufalevek belsejébe írta, de a publikum ráharapott, és a lapot (*L'Espresso*) mindig a végén kezdte olvasni, ahol Eco jegyzetei napvilágot láttak. Jó műfaj, ami az ember szemébe ötlük, és amitől a fejében szikra pattan, máris íródik, szinte magától. Mármint Econál, aki a *high and low* skáláján végig minden hangnemben képes izgi módon írni. Például kiszúrja az egykori elnök G. W. Bush benyögéseit. Kigyújtotta – filosz! – és sorba rakta őket. Csak néhányat belőlük: „Azt akarjuk, hogy bárki, aki tud munkát találni, az legyen is képes rá, hogy

találjon.” „Őszintén szólva, a tanári hivatás az egyetlen, amiből tanulhatnak a gyerekeink.” „A földgáz hemiszférikus. A természetben a gáz hemiszférikus, én így szeretem mondani, mert olyan termék, ami itt a közelünkben található.” Nem folytatom, ő is csak katat számos félresikerült mondat között. Számomra – a szövegen túl – az az érdekes, hogy bár G. W. B. egy rémes lódítással indította el az iraki háborút – sok amcsi baka halálát okozva –, Amerika mégsem mond róla csúnyákat. Egyáltalán, a volt elnököket jóindulattal kezelik, lásd Nixon rehabilitációját. De Ecót ez persze nem érdekli, úgyhogy viszszabújuk a szövegeibe.